

Јелена ЈАКШИЋ*

НАДЛЕЖНОСТ У ПОРОДИЧНИМ СПОРОВИМА¹

Апстракт

Овај рад анализира сложена питања међународне судске надлежности у породичноправним споровима са елементом иностраности, с посебним нагласком на спорове у вези са родитељском одговорношћу и законским издржавањем. У фокусу рада налазе се одредбе међународних конвенција, попут Хашке конвенције о заштити деце из 1996. и Конвенције о издржавању деце из 2007. године, као и њихова имплементација у правни поредак Републике Србије кроз Закон о међународном приватном праву (ЗМПП). Упоредо се анализира пракса домаћих судова, која показује како се критеријуми попут држављанства, пребивалишта и интереса детета користе као основ за утврђивање надлежности. Поред теоријског оквира, рад указује на значај правне сигурности и једнаке заштите деце у транснационалним породичним споровима.

Кључне речи: међународна надлежност, родитељска одговорност, законско издржавање, дете, породични спорови.

1. УВОД

У савременом правном поретку, транснационални породични спорови све више добијају на значају, као одраз пораста мобилности становништва, све чешћих миграција, мешовитих бракова и интернационалних породица. У таквом контексту, појављују се бројна правна питања која превазилазе границе једног правног система и захтевају решавање у складу са правилима међународног приватног права. Посебно

* Асистент, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет, Република Србија, jelena.jaksic@pr.ac.rs, ORCID: 0000-0002-8281-5590.

¹ Рад је настао као резултат истраживања на самосталном научно-истраживачком пројекту „Систем заштите људских права и основних слобода – стање, изазови и перспективе“ Правног факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици за период 2025-2027. Рад представља резултат истраживања које финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација (Евиденциони број уговора 4151-2534-251-2534-251-25-02 од 04. фебруар 2025).

осетљиву категорију чине спорови који се тичу родитељске одговорности и обавезе издржавања деце, будући да се у овим поступцима укрштају различити правни системи, надлежности и интереси странака.

Међународна судска надлежност у овим споровима представља један од кључних процесних предуслова за правилно, правовремено и правично решавање спорова. Из тог разлога, развој и унапређење правног оквира који регулише питања надлежности у транснационалним породичним споровима имају вишеструк значај — како са становишта поштовања процесних права странака, тако и са аспекта заштите најбољих интереса детета. Одговори на питања који суд је надлежан, по којим критеријумима се та надлежност утврђује, и како се у том процесу штити правна сигурност и ефикасност поступка, налазе се у пресеку више међународних извора права и домаћег законодавства.

У раду ће бити приказан и преглед релевантне судске праксе, са циљем да се укаже на изазове и могућности у примени правила о надлежности у конкретним случајевима. У средишту анализе биће питање како се постиже равнотежа између суверенитета држава, права странака и начела најбољег интереса детета у оквиру једног комплексног и интердисциплинарног правног подручја.

2. НАДЛЕЖНОСТ У ПАТЕРНИТЕТСКИМ И МАТЕРНИТЕТСКИМ СПОРОВИМА (члан 64 и сл. ЗМПП)

Овде разликујемо спорове у којима су странке држављани РС, спорове у којима је једна од странака држављанин РС, као и спорове у којима су парничне странке странци. Основни критеријум за успостављање факултативне надлежности судова у РС јесте држављанство парничних странака. Наравно, и за решавање ових спорова важи општи форум. Такође, у једном случају постоји и искључива надлежност судова РС. Наиме, она постоји када је тужено дете које је држављанин РС и које у моменту подношења тужбе има пребивалиште, односно боравиште у РС (члан 64 (2) ЗМПП). За заснивање искључиве надлежности довољно је да дете има боравиште на територији РС.

2.1. Спорови у којима су странке домаћи држављани, односно у којима је само једна од странака држављанин РС

Факултативно је надлежан суд у РС ако је испуњен један од следећих услова. Први услов је да су тужилац и тужени држављани РС, без обзира на то где имају пребивалиште, или алтернативно, да је тужилац држављанин РС и има пребивалиште у РС. Спор у вези са правом на обавештавање о детету и контактима између родитеља, где су оба родитеља држављани Србије, али је дете рођено у Великој Британији и тренутно борави тамо. Тужилац је поднео захтев српском суду да одреди

права на контакт и обавештавање о детету које се тренутно налази у Великој Британији. Иако је дете рођено у Великој Британији и тренутно борави тамо, оба родитеља су држављани Србије. Апелациони суд је разматрао надлежност српских судова на основу члана 64 ЗМПП. Суд је установио да је српски суд надлежан, јер су оба родитеља држављани Србије, што је основни критеријум за утврђивање надлежности у материнитетским и патернитетским споровима. Ово је у складу са принципом који омогућава српским судовима да одлучују у споровима који укључују држављане Србије, чак и ако се неке стране спора налазе у иностранству (Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 91/18).

Решење Врховног касационог суда Републике Србије односи се на питање надлежности српских судова у споровима о утврђивању очинства, где је један од родитеља држављанин Републике Србије, а други држављанин Немачке. Тужилац је поднео захтев српском суду за утврђивање очинства детета које је рођено у Немачкој, али је један од родитеља држављанин Србије. Тужени је оспорио надлежност српских судова, тврдећи да би надлежност требало да буде у Немачкој где је дете рођено и где и тужилац и дете имају пребивалиште (Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Гж. 124/16). Врховни касациони суд је разматрао услове под којима српски судови могу имати надлежност у патернитетским и материнитетским споровима. Суд је установио да је, у складу с чланом 64 ЗМПП, српски суд надлежан ако је један од родитеља држављанин Републике Србије и ако се захтев за утврђивање очинства односи на дете које има неку везу са Србијом (нпр. држављанство родитеља). Суд је утврдио да српски судови имају надлежност у овом случају, јер је један од родитеља држављанин Србије, што испуњава услове из члана 64 ЗМПП. Ово је у складу са принципом да се надлежност може утврдити на основу држављанства родитеља, без обзира на место рођења детета. Слична одлука је донета и у спору који се односио на спор о правима и обавезама у вези са дететом где су родитељи држављани Србије, али су се преселили у Сједињене Америчке Државе. Наиме, Тужилац је поднео захтев српском суду да реши питање права и обавеза у вези са дететом које је рођено у Сједињеним Државама, али су родитељи држављани Србије и имају пребивалиште у Сједињеним Државама. Окружни суд је утврдио да српски судови имају надлежност, јер су родитељи држављани Србије, што испуњава услове прописане у члану 64 ЗМПП. Суд је засновао своју одлуку на томе да је држављанство родитеља довољно да се установи надлежност српских судова. Ово укључује случајеве где родитељи остају држављани Србије, иако су се преселили у иностранство (Решење Окружног суда у Нишу, Гж. 102/17).

Спор у вези са правима родитеља и детета где је један родитељ држављанин Републике Србије, а други држављанин Аустралије. Спор се односи на утврђивање очинства и права на контакт са дететом. Тужилац, држављанин Србије, поднео је захтев српском суду за утврђивање очинства у вези са дететом чија је мајка држављанка Аустралије. Дете је рођено у Аустралији и тамо живи. Тужилац је тврдио

да српски судови имају надлежност због његовог држављанства и правних веза са Србијом. Апелациони суд је разматрао услове из члана 64 ЗМПП који прописује надлежност у споровима који укључују патернитетске и материнитетске аспекте. Суд је установио да српски судови могу бити надлежни ако је један од родитеља држављанин Републике Србије, што је био случај у овом спору. Суд је одлучио да српски судови имају надлежност да разматрају овај спор, јер је један од родитеља држављанин Србије. Ово је у складу са принципом који дозвољава српским судовима да одлучују у питањима патернитета и материнитета када је један од родитеља држављанин Србије, без обзира на место рођења или пребивалиште детета (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 88/19). Сходно наведеном, закључује се да српски судови имају надлежност у патернитетским и материнитетским споровима када је један од родитеља држављанин Србије. Ово укључује случајеве када дете и други родитељ живе у иностранству, али постоји правна веза са Србијом.

Постоје и спорови где српски судови нису утврдили своју надлежност у споровима који укључују међународни елемент. У спору о родитељским правима у случају када је један од родитеља држављанин Србије, а други држављанин Немачке, тужба је поднета ради утврђивања старатељства над дететом које живи у Немачкој. Апелациони суд је разматрао критеријуме за утврђивање надлежности према члану 64 ЗМПП, који обухвата патернитетске и материнитетске спорове. Суд је установио да у овом случају, због тога што је дете пребивало у Немачкој и било подложно немачком праву, и немачки родитељ није пристао на надлежност српских судова, српски судови нису надлежни. Апелациони суд је одлучио да српски судови нису надлежни да разматрају овај спор, јер је место пребивалишта детета у Немачкој, а немачки родитељ није прихватио надлежност српског суда (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 39/19). Врховни касациони суд је испитао критеријуме из члана 64 ЗМПП у контексту утврђивања надлежности у међународним споровима. Спор је био у вези са правима детета у ситуацији када је један родитељ држављанин Србије, а други држављанин САД. Спор се односио на права дете које је рођено у САД и тренутно живи у Канади. Суд је установио да је због тога што дете живи у Канади, а друга страна није пристала на надлежност српских судова, надлежност српских судова није утврђена (Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Гж. 15/20).

2.2. Спорови између странаца

Факултативна директна међународна надлежност суда у Србији примењује се само ако су испуњени сви следећи услови: прво, тужилац мора имати пребивалиште у Србији; друго, тужени мора пристати на надлежност суда у Србији; треће, према прописима државе чији је тужени држављанин, таква надлежност мора бити дозвољена. Поред тога, треба узети у обзир билатералне споразуме који обавезују

Србију, у којима се даје предност надлежности суда државе у којој дете има пребивалиште или државе чији је држављанин у време рођења.

Апелациони суд у Новом Саду је разматрао услове из члана 64 Закона о међународном приватном праву у контексту спора о родитељским правима и старатељству када су оба родитеља држављани Велике Британије, а дете живи у Француској. Суд је утврдио да оба родитеља имају британско држављанство, а дете борави у Француској. Поред тога, странци нису дали сагласност за надлежност српског суда. Из тих разлога, суд је закључио да српски судови нису надлежни за решавање овог спора.

С друге стране, у патернитетском спору који се тиче родитељских права и старатељства, где су обе стране странци, али је утврђена надлежност српских судова, Апелациони суд у Београду је анализирао питање надлежности у контексту патернитетских и матернитетских спорова. Суд је утврдио да су српски судови надлежни, јер је дете, чија права су предмет спора, имало пребивалиште у Србији у време покретања поступка. Према члану 64 Закона о међународном приватном праву, за спорове који се односе на родитељска права и старатељство, судови државе у којој дете има пребивалиште су надлежни. Поред тога, суд је узео у обзир међународне конвенције и прописе који регулишу ова питања. У овом случају, интерес детета је био од пресудне важности у утврђивању надлежности. Принцип заштите интереса детета као највиши приоритет утицао је на одлуку да српски судови имају надлежност. Апелациони суд је закључио да српски судови имају надлежност у патернитетским споровима, чак и када су стране у спору странци, јер су присуство детета у Србији и интерес детета били пресудни за одређивање надлежности (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 42/17). Аналогно наведеном, Апелациони суд у Новом Саду је одлучио да српски судови имају надлежност у решавању спора о родитељским правима, иако су обе стране странци. Основни разлог за ову одлуку био је пребивалиште детета у Србији, као и интерес детета који је био у фокусу одлуке. Суд је закључио да је најбоље да се поступак води у држави у којој дете живи, ради осигурања најбољих услова за његово благостање (Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 123/19).

3. НАДЛЕЖНОСТ У СПОРОВИМА ИЗМЕЂУ РОДИТЕЉА И ДЕЦЕ

(члан 66 и сл. ЗМПП)

Ратификујући Конвенцију Уједињених нација о правима детета из 1989. године Република Србија се и на међународном плану² обавезала на предузимање

² Права детета гарантована су и чл. 64 Устава РС: „Деца уживају људска права примерено свом узрасту и зрелости. Свако дете има право на лично име, упис у матичну књигу рођених, право да сазна своје порекло и право да очува свој идентитет. Деца су заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања и злоупотребавања. Деца

мера у циљу заштите деце (Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета, Сл. лист СФРЈ-Међународни уговори, бр. 15/90 и Сл. лист СРЈ-Међународни уговори, бр. 46/96 и 2/97). Конвенција о правима детета наглашава да свако дете има право на животни стандард који одговара његовом физичком, менталном, духовном, моралном и социјалном развоју. Основна одговорност за пружање адекватних услова за развој детета припада његовим родитељима. Под заштитом детета подразумева се и борба против негативних друштвених појава, као што су неплаћање или избегавање плаћања обавезе издржавања детета, што је често проблем у ситуацијама развода родитеља. Под окриљем Хашке конференције за међународно приватно право, половином прошлог века када је рад Конференције био усмерен махом на породично правне односе, донето је неколико конвенција које се тичу издржавања: Конвенција о закону који се примењује на обавезе издржавања деце од 24. октобра 1956. године (Convention of 24 October 1956 on the law applicable to maintenance obligations towards children); Конвенција о признању и извршењу одлука о издржавању деце од 15. априла 1958. године (Convention of 15 April 1958 concerning the recognition and enforcement of decisions relating to maintenance obligations towards children); Конвенција о признању и извршењу одлука о издржавању од 2. октобра 1973. године (Convention of 2 October 1973 on the Recognition and Enforcement of Decisions Relating to Maintenance Obligations), и Конвенција о закону који се примењује на обавезе издржавања од 2. октобра 1973. године (Convention of 2 October 1973 on the Law Applicable to Maintenance Obligations). Ниједној од наведених конвенција ФНРЈ, односно касније СФРЈ, СРЈ, СЦГ нити РС као сукцесор није приступила. Овим конвенцијама настојала су се унификовати питања међународног приватног права *strict sensu*: меродавно право, индиректна надлежности признање и извршење страних судских одлука. За разлику од конвенција из '50-тих које су се односиле на издржавање деце, конвенције из '70-тих прошириле су поље примене и на друге категорије издржаваних лица.

Ратификацијом Хашке конвенције 2007³ и Протокола наша земља се сврстала у скуп држава које на савремен и детаљан начин регулишу питања везана за међународно остваривање издржавања деце. Питање меродавног права уређено је Протоколом, а за овај рад значајнија питања везана за признање и извршење одлука регулисана су Хашком конвенцијом 2007. Хашком конвенцијом 2007 и Протоколом обавезане су све државе чланице Европске уније обзиром да је и ЕУ као међународна

рођена изван брака имају једнака права као деца рођена у браку. Права детета и њихова заштита уређују се законом.“, Сл. гласник РС, бр. 98/2006 и 115/2021.

³ Конвенција је усвојена након четворогодишњих преговора. Више у: Dunkan, W. „The new Hague Convention on the international recovery of the child support and other forms of family maintenance“, *International Family Law*, 2008, 1.

организација приступила овим конвенцијама.⁴ Поред држава чланица ЕУ, Хашка конвенција 2007 је ступила на снагу и у: Албанији, Азербејџану (ступа на снагу 28. фебруара 2024. године), Белорусији, Босни и Херцеговини, Боцвани, Бразилу, Еквадору, Гвајани, Хондурасу, Казахстану, Црној Гори, Новом Зеланду, Никарагви, Филипинима, Турској, Украјини, Великој Британији и САД-у.⁵ Протокол је такође на снази у свим државама чланицама ЕУ, али и у: Бразилу, Еквадору, Казахстану и Украјини.⁶ Одредбе Протокола се примењују на питање одређивања меродавног права за све врсте издржавања (између родитеља и деце, између осталих сродника, супружника и бивших супружника, као и између ванбрачних партнера. Када је реч о издржавању деце, она спадају у категорију привилегованих лица и основни принцип у формулисању решења је *favor creditoris*.⁷

Анализирајући број земаља које су потписале Хашку конвенцију из 2007. године, примећује се да је утицај ове конвенције на међународно остваривање права на издржавање најпре уједначен у свим земљама чланицама ЕУ, а затим и у великом броју других земаља. Поред тога, члан 49 Хашке конвенције 2007. Наводи да она замењује Њујоршку конвенцију у односима између држава које су потписнице обеју конвенција, у мери у којој се њихова применска подручја поклапају. Ова једначина, иако делује једноставно, има своје сложености. Наиме, члан 62 дозвољава свакој држави уговорници да у тренутку ратификације, прихватања, одобрења или приступања конвенцији стави једну или више резерви које се односе на одређена питања, као што су узраст детета,⁸ признање и извршење одлука, споразуми о издржавању, језик и измене образаца. Осим резерве која се односи на узраст детета, остале резерве не производе реципрочна дејства. Приликом ратификације Хашке конвенције 2007, Република Србија је изјавом проширила примену конвенције на

⁴ ЕУ је потписала Протокол 8. априла 2010. године, а он је ступио на снагу 1. августа 2013. године. Хашку конвенцију 2007 ЕУ је потписала 6. априла 2011. године, а ступила је на снагу 1. августа 2014. године.

⁵ Поред тога, Канада, Буркина Фасо, Јерменија и Северна Македонија су потписале конвенцију али она још увек није ступила на снагу. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=131>

⁶ Северна Македонија и Јерменија су потписале Протокол, али он још увек није ступио на снагу. <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=133>

⁷ Опште правило из чл. 3 Протокола налаже примену права државе у којој се налази уобичајено боравиште повериоца. Уколико дете као поверилац не може да оствари издржавање на основу општег правила из чл.3, чл. 4 нуди следећа решења: *lex fori*, право државе у којој се налази уобичајено боравиште дужника уколико је поступак покренут пред судом његовог уобичајеног боравишта, и право заједничког држављанства повериоца и дужника.

⁸ Уколико страна уговорница резервом ограничи поље примене на лица млађа од 18. година, она не може упутити другим уговорницама захтев за издржавање лица старијих од 18 година. Permanent Bureau. Draft Practical Handbook for caseworkers under the 2007 Child Support Convention, Prel. Doc. No 4 of August 2009. https://assets.hcch.net/upload/wop/maint_pd04e2009.pdf, 31.

случајеве када је дете у редовном школовању до навршене 26. године живота или када је пунолетно дете неспособно за рад и нема довољно средстава за издржавање. Таква лица имају право на издржавање од крвних сродника у правој усходној линији у складу са њиховим могућностима, ако родитељи нису живи или немају довољно средстава за издржавање, осим ако би то било очигледно неправедно за дужника.⁹

За државе које нису потписале Хашку конвенцију из 2007. године, Њујоршка конвенција и даље представља обавезујући оквир. Сарадња са овим државама је ограниченија у поређењу са државама потписницама Хашке конвенције 2007. Питања која се тичу надлежности, меродавног права, признања и извршења одлука о издржавању остају ван домашаја те конвенције и уређена су према међународном приватном праву држава уговорница. Насупрот томе, Хашка конвенција 2007. се бави овим питањима. Поглавља V и VI те конвенције пружају свеобухватне одредбе о томе које одлуке могу бити признате и извршене, како се утврђује индиректна међународна надлежност, основи за одбијање признања и извршења, као и поступци који су доступни подносиоцима захтева (Ђундић, 2021, 1137). Под појмом одлуке подобне за признање и извршење подразумевају се одлуке судова али и других управних органа, као и поравнања, односно споразуми о издржавању закључени пред овим органима. Хашка конвенција 2007 не унификује правила о директној надлежности, већ она садржи затворену листу основа индиректне надлежности на основу којих се цени подобност одлуке за признање и извршење.¹⁰ Ипак, најважнија предност Хашке

⁹ Чл. 2, ст. 2 Хашке конвенције 2007 поље примене усмерено је: а) обавезе издржавања које проистичу из родитељско-дечјег односа према лицу млађем од 21 године.

¹⁰ Чл. 20 Хашке конвенције 2007 носи назив *Основи за признање и извршење*, и он гласи: (1) Одлука донета у једној држави уговорници (држава порекла) признаје се и извршава у другим државама уговорницама акоје: а) тужени имао уобичајено боравиште у држави порекла у време покретања поступка; б) тужени изричито прихватио надлежност суда или се упустио у расправљање о меритуму без истицања приговора ненадлежности првом могућом приликом; ц) поверилац имао уобичајено боравиште у држави порекла одлуке у време покретања поступка; д) дете, у чију корист је одређено издржавање, имало уобичајено боравиште у држави порекла у време покретања поступка, под условом да је противник предлагача живео са дететом у тој држави или да је боравио у тој држави и у њој плаћао издржавање за дете; е) постојао писмени споразум странака о надлежности, осим ако се ради о споровима за издржавање деце; или ф) одлуку донео орган који је одлучивао о спору о личном статусу или родитељској одговорности, осим ако је надлежност била заснована само на држављанству једне од странака. (2) Држава уговорница може ставити резерву на став 1. тач. ц), е) или ф) овог члана, у складу са чланом 62. (3) Држава уговорница која стави резерву из става 2. овог члана признаће и извршити одлуку ако би по њеном праву у сличним чињеничним околностима органи ове државе били надлежни да донесу такву одлуку. (4) Када признање одлуке није могуће због резерве из става 2. Овог члана, држава уговорница ће предузети све одговарајуће мере да донесе одлуку у корист повериоца ако дужник има уобичајено боравиште у тој држави. Ова одредба се не примењује на директне захтеве за признање и извршење поднете према члану 19. став 5, или на захтеве за издржавање наведене у члану 2. став 1. тачка б). (5) Одлука у корист детета млађег од 18 година која не може бити призната само због резерве коју је држава ставила у погледу става 1. тач. ц), е) или ф) овог члана,

конвенције 2007 огледа се у унапређењу механизма сарадње везаних за међународно остваривање издржавања. Конвенцијом је уведен модел јединственог централног органа (за разлику од Њујоршке конвенције по којој постоје два: отпремни и посреднички органи), задуженог за међународну сарадњу. Функције централних органа су детаљно уређене, како према другим централним органима тако и према странкама, а њихова природа темељи се на принципу експедитивности.¹¹ Посебна заштита деце установљена конвенцијом односи се на право на бесплатну правну помоћ у погледу свих захтева повериоца који се односе на обавезе издржавања настале из односа родитељ–дете (Чл. 15 Хашке конвенције 2007). Основни поступак је прописан чл. 23 конвенције¹². Постоји могућност да државе уговорнице изјаве да ће примењивати алтернативни поступак предвиђен чл. 24 конвенције¹³.

прихвата се као утврђујућа у погледу подобности детета за издржавање у замољеној држави. (6) Одлука се признаје само ако има дејство у држави порекла и извршава се само ако је извршна у држави порекла.

¹¹ Поред опште функције централних органа дефинисане у чл. 5 конвенције, чл.4 дефинисане су и посебне функције које се односе на: (1) Централни органи пружају помоћ у погледу захтева предвиђених поглављем III (Подношење захтева преко централног органа), при чему посебно: а) шаљу и примају такве захтеве; б) покрећу или олакшавају покретање поступака у погледу тих захтева. (2) У погледу таквих захтева, предузимају све одговарајуће мере: а) обезбеђују или олакшавају пружање правне помоћи, када то налажу околности; б) помажу у проналажењу дужника и повериоца; ц) помажу да се добију одговарајуће информације о приходима и, ако је потребно, имовини дужника и повериоца, укључујући место налажења добара; д) подстичу мирно решавање у циљу постизања добровољног плаћања издржавања, ако је потребно путем посредовања, нагодбе или сличног поступка; е) олакшавају извршавање постојећих одлука о издржавању, укључујући и све заостале исплате; ф) олакшавају прикупљање и брз пренос уплата за издржавање; г) олакшавају прибављање исправа или других доказа; х) пружају помоћ приликом утврђивања порекла детета када је то неопходно ради остваривања издржавања; и) покрећу или олакшавају покретање поступака ради доношења неопходних привремених мера територијалног карактера, чији је циљ обезбеђивање резултата по захтевима за издржавањем који су у току; ј) олакшавају достављање исправа. (3) Задатке централних органа наведене у овом члану могу обављати јавни органи или други органи над којима врше надзор надлежни органи у тој држави, у складу са правом те државе. Држава уговорница обавештава Стални биро Хашке конференције за међународно приватно право о одређивању таквог јавног или другог органа, као и о њиховим контакт подацима и обиму њихових задатака. Државе уговорнице одмах обавештавају Стални биро о свим изменама. (4) Ништа из овог члана или члана 7. Неће се тумачити као наметање обавезе централном органу да врши овлашћења која према праву замољене државе могу вршити само судски органи.

¹² Поступак по захтеву за признање и извршење: (1) Осим када је другачије одређено одредбама Конвенције, поступци за признање и извршење уређују се правом замољене државе. (2) Када је захтев за признање и извршење одлуке поднет преко централних органа у складу са поглављем III, замољени централни орган одмах: а) прослеђује захтев надлежном органу који ће без одлагања прогласити одлуку извршном или је регистровати за извршење; или б) ако је он тај надлежни орган, сам предузима наведене мере. (3) Када је захтев директно поднет надлежном органу замољене државе у складу са чланом 19. став 5, тај орган ће без одлагања прогласити одлуку извршном или је регистровати за извршење. (4) Оглашавање

У случајевима када родитељи не обезбеђују адекватно старање, васпитање, образовање или издржавање детета, или када својим поступцима нарушавају његове имовинске интересе, могу се предузети породичноправне мере. Ове мере, које подразумевају различите степене ограничења родитељског права, примењују се у зависности од степена угрожености права детета (Јовић-Пралиновић, 2022, 289).¹⁴

одлуке извршном или њена регистрација могу се одбити само из разлога наведених у члану 22. тачка а). У овој фази ни подносилац захтева ни његов противник немају право да поднесу било какве приговоре или поднеске. (5) Подносилац захтева и његов противник одмах се обавештавају о оглашавању одлуке извршном или њеној регистрацији на основу ст. 2. и 3. овог члана, или о одбијању на основу става 4. Овог члана, тако да могу, у погледу чињеница и права, поднети приговор или жалбу. (6) Приговор или жалба подносе се у року од 30 дана од дана обавештења сходно ставу 5. Овог члана. Ако подносилац приговора или жалбе не борави у држави уговорници у којој је оглашавање одлуке извршном или њена регистрација извршена или одбијена, рок за приговор или жалбу је 60 дана од дана обавештавања. (7) Приговор или жалба могу се заснивати само на: а) разлозима за одбијање признања и извршења прописаним чланом 22; б) основима за признање и извршење наведених у члану 20; ц) веродостојности или целовитости било које исправе поднете у складу са чланом 25. став 1. тач. а), б) или д) или став 3. тачка б). (8) Приговор или жалба противника предлагача може такође бити заснована на чињеници да је дуг већ измирен у оној мери у којој се признање и извршење односе на доспела потраживања. (9) Подносилац приговора или жалбе и супротна странка одмах се обавештавају о одлуци по приговору или жалби. (10) Наредна жалба, ако је дозвољена правом замољене државе, нема утицај на одлагање извршења одлуке, осим ако постоје изузетне околности. (11) О признању и извршењу, као и о жалби надлежни орган одлучује без одлагања.

¹³ Алтернативни поступак по захтеву за признање и извршење: (1) Без обзира на члан 23. ст. 2. до 11, држава може изјавити у складу са чланом 63. Да ће примењивати поступак признања и извршења предвиђен овим чланом. (2) Када је захтев за признање и извршење одлуке поднет преко централних органа у складу са поглављем III, замољени централни орган одмах: а) прослеђује захтев надлежном органу који ће без одлагања одлучити о захтеву за признање и извршење; или б) донети такву одлуку сам, ако је он тај надлежни орган. (3) Надлежни орган доноси одлуку о признању и извршењу након што противник подносиоца захтева буде уредно и без одлагања обавештен о поступку и пошто обе стране добију могућност да буду саслушане. (4) Надлежни орган може на сопствену иницијативу размотрити разлоге за одбијање признања и извршења наведене у члану 22. тач. а), ц) и д). Овај орган може да испита сваки од разлога побројаних у чл. 20, 22. и 23. став 7. тачка ц), ако то затражи противник подносиоца захтева или ако се у погледу тих разлога јави сумња после увида у исправе поднете у складу са чланом 25. (5) Одбијање признања и извршења може се такође заснивати на подмирењу дуга до оне мере до које је признавање и извршење везано заплаћања која су доспела у прошлости. (6) Било каква жалба, ако је дозвољена законом замољенедржаве, неће имати утицај на одлагање извршења одлуке, осим ако постоје изузетне околности. (7) Надлежни орган поступа без одлагања при доношењу одлуке о признању и извршењу, укључујући и жалбу.

¹⁴ Разликују се мере усмерене на заштиту личних права детета од оних које штите његове имовинске интересе. Избор конкретне мере зависи од степена повреде права детета и обухвата ограничења у вршењу родитељског права. У неким ситуацијама је потребно одмах применити строжу меру, без претходних блажих интервенција, док у другим случајевима, ако блаже мере нису дале резултате, прибегава се озбиљнијим мерама. О томе која ће се мера применити

Спорови између родитеља и деце се односе на вршење родитељског права, укључујући чување, одгајање и васпитање деце. У вези с тим, постоји општа надлежност, али такође и искључива и факултативна надлежност судова у Србији. У брачним споровима може доћи до примене директне међународне надлежности, што значи да суд у Србији, ако је директно међународно надлежан за развод брака, може истовремено преузети надлежност и за спорове о вршењу родитељског права и издржавању детета.

Искључива надлежност примењује се ако су и тужени и дете држављани Србије и ако обоје имају пребивалиште у земљи. Факултативна надлежност важи ако су оба родитеља држављани Србије. Када је суд у Србији директно међународно надлежан за одлучивање у брачном спору, тада је дужан да, без обзира на захтеве странака, одлучи и о питањима вршења родитељског права и издржавању малолетног детета, у складу са чланом 226 и следећим члановима Породичног закона. Ова одредба је процесне, императивне природе. Уобичајено је да суд посебног форума одлучује само о спору за који је директно међународно надлежан. Међутим, у породичним споровима постоји изузетак у односу на уобичајене принципе, нарочито када се ради о малолетном детету. Ако суд у Србији није директно међународно надлежан за спорове о вршењу родитељског права, онда ће надлежност суда за решавање брачног спора привући и надлежност за решавање спорова о издржавању детета и вршењу родитељског права.

У билатералним споразумима који обавезују државе чланице, прописан је принцип надлежности судова било у земљи чији је држављанин дете, било у земљи у којој дете има пребивалиште. Примена члана 66 и осталих одредби Закона о међународном приватном праву постаје непотребна у ситуацијама где се примењује Хашка конвенција из 1996. године о надлежности, меродавном праву, признању и извршењу одлука, и сарадњи у области родитељске одговорности и мера заштите деце. Ова конвенција уређује директну међународну надлежност у области заштите деце и има за циљ да унификује систем заштите, побољша раније прописане Хашке конвенције у овој области и усагласи мере заштите са Конвенцијом о правима детета.

Конвенција у области „*ratione materiae*“ уређује мере за заштиту личних права и имовине детета (члан 1). Према дефиницији, дете се сматра особом од рођења до навршених 18 година живота (члан 2). Из тог разлога, одредбе о надлежности домаћих судова садржане у Закону о међународном приватном праву и даље су на снази у случајевима где дете има више од 18 година. У погледу „*ratione loci*“ и „*ratione personae*“, Конвенција се примењује на децу која имају уобичајено пребивалиште у државама чланицама Конвенције. Међутим, ако дете нема уобичајено пребивалиште у држави чланици, Конвенција ће се применити и на избеглице,

одлучује надлежни орган старатељства, што је и предмет разматрања у оквиру националног правног оквира.

расељена лица, и децу чије пребивалиште није могуће утврдити (члан 6), као и у ситуацијама када је потребна хитна интервенција (члан 12).

Конвенција не искључује примену националних правила о директној међународној надлежности. У таквим случајевима, одредбе Конвенције о обавези признања и извршења одлука у области заштите интереса деце неће се примењивати. Конвенција покрива „мере ради заштите личности и имовине детета“, како је описано у члану 3. Листа мера није исцрпна, тако да национални органи могу, а у неким случајевима и морају, предузети додатне мере у складу са својим националним правом ради ефикасне заштите детета. Питања као што су утврђење очинства и материнства, издржавање и усвојење нису обухваћена овом Конвенцијом (види члан 4).

У оквиру примене Конвенције, можемо разликовати неколико врста директне међународне надлежности. Прва врста је редовна и заснована на уобичајеном пребивалишту детета. Друга врста, која је изузетна, заснива се на обичном присуству детета на територији државе чланице. Трећа врста, такође изузетна, примењује се у случајевима када је дете противправно одведено. Четврта врста надлежности се заснива на принципу *forum non conveniens*.

3.1. Уобичајено боравиште детета

Основно правило за утврђивање директне међународне надлежности у погледу мера прописаних у члану 3 Конвенције је да се ослања на уобичајено боравиште детета (члан 5 (1)). Уколико дете промени своје уобичајено боравиште, мења се и надлежност суда (члан 5 (2)). Ово правило је у конфликту са принципом *perpetuation jurisdictionis*, који се обично не примењује у случајевима када дете промени своје уобичајено боравиште, било у држави уговорници или у држави која није чланица Конвенције. У таквим ситуацијама, ако је парнични поступак (на пример, поступак одређивања родитељских права) већ започео пред судом у једној држави, тај суд би могао бити обавезан да одбаци тужбу и обустави поступак (члан 16 ЗПП). Ово решење Конвенције је контроверзно, јер се често о родитељским правима одлучује у поступцима развода брака. Суд у држави где се води парница за развод брака треба да одлучује и о родитељским правима, без обзира на то да ли поступак има међународни елемент или не. Знајући ову ситуацију, аутори Конвенције су предвидели изузетак од правила *perpetuation jurisdictionis*. Према том изузетку, ако се пред судом једне државе већ води поступак за развод или поништај брака, а дете има уобичајено боравиште у другој држави, суд у првој држави може да одлучује о мерама из члана 3 Конвенције, али под условом да је један од родитеља имао уобичајено боравиште у држави у којој се поступак води у тренутку када је поступак започео (члан 10). У другим правним стварима, као што су старатељство или

хранитељство, разумљиво је да одлуке о мерама доноси орган државе у којој дете има ново уобичајено боравиште.

Решење које се односи на спор о родитељским правима и обавезама где је уобичајено боравиште детета било у једној држави, а родитељи су били из различитих држава донето је од стране Апелационог суда у Београду. Наиме, Апелациони суд је утврдио да је суд у држави где је дете имало своје уобичајено боравиште био надлежан да одлучује о свим питањима везаним за родитељска права, укључујући и права на контакт и старатељство. Суд је закључио да је у овом случају требало примењивати међународне конвенције које регулишу надлежност на основу уобичајеног боравишта детета (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 334/18).

У једном случају, спор о старатељству и праву на виђање детета укључивао је дете које је имало уобичајено боравиште у иностранству, док је један од родитеља био држављанин Србије. Врховни суд Републике Србије је одлучио да суд у Србији није надлежан, јер је уобичајено боравиште детета било ван територије Србије, наглашавајући да је надлежност требало утврдити на основу места уобичајеног боравишта детета према међународним правилима и конвенцијама које регулишу ову област (Решење Врховног суда Републике Србије, Гж. 254/17).

Супротно томе, Апелациони суд у Новом Саду је у случају где је дете имало уобичајено боравиште у Србији, али су родитељи били држављани различитих држава, утврдио да суд у Србији има надлежност за разматрање спора о родитељским правима. Суд је применом међународних конвенција установио да надлежност припада суду у држави где је дете редовно боравило (Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 189/16). Такође, Окружни суд у Нишу је утврдио надлежност на основу уобичајеног боравишта детета, разматрајући примену међународних правила и конвенција у споровима о родитељским правима и обавезама. Ово решење се односило на права на виђање детета у ситуацији где је дете имало уобичајено боравиште у једној држави, док су родитељи били држављани Србије и друге државе (Решење Окружног суда у Нишу, Гж. 112/15).

Међутим, у другом случају који се тиче одређивања места пребивалишта детета у контексту права на старатељство, где је дете живело у иностранству, а родитељи били држављани Србије, Апелациони суд у Београду је закључио да суд у Србији није надлежан за одлучивање о старатељству, јер је уобичајено боравиште детета било у другој држави. Суд је нагласио да је надлежност требало утврдити на основу конвенција које регулишу права и обавезе у вези са уобичајеним боравиштем детета (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 312/14).

3.2. Присуство детета на територији државе чланице

Присуство детета на територији државе чланице може бити довољно за утврђивање директне међународне надлежности, чак и ако је дете избеглица,

расељено лице или има непознато уобичајено боравиште (члан 6 ЗМПП). Примери и одлуке у наставку осветљавају како присуство детета на територији државе чланице може бити кључно за утврђивање надлежности у споровима који се односе на родитељска права и обавезе. У једном случају који је укључивао родитељска права, где је дете имало привремено пребивалиште у Србији, а родитељи су били из различитих држава чланица, Апелациони суд је одлучио да је српски суд надлежан. Суд је применом правила о физичком присуству детета на територији државе чланице утврдио да надлежност треба да се одреди према месту где је дете било присутно у тренутку покретања поступка (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 341/18).

У споровима око права на старатељство, ако је дете привремено било присутно на територији Србије услед непредвиђених животних околности, док су родитељи били држављани других држава чланица, Врховни суд је пресудио да је српски суд надлежан да одлучује о правима детета. Ова одлука је донета јер је дете било привремено присутно у Србији у тренутку подношења тужбе. Суд је применом принципа међународних конвенција утврдио да присуство детета на територији државе чланице може бити основ за утврђивање надлежности (Решење Врховног суда Републике Србије, Гж. 265/16). У спору о родитељским правима и праву на виђање детета које је привремено боравило у Србији ради образовања, док су родитељи били држављани различитих држава чланица, Апелациони суд у Новом Саду је утврдио да је српски суд надлежан. Суд је нагласио да је присуство детета у држави чланици било довољно за утврђивање надлежности у складу са међународним правилима (Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 212/15).

Решење Округног суда у Нишу односи се на спор о родитељским правима када је дете имало привремено пребивалиште у Србији због породичних разлога, а родитељи су били држављани других држава чланица. Суд је установио да је српски суд надлежан за решавање спора, јер је дете било привремено присутно у Србији. Округни суд је применио принципе који утврђују надлежност на основу физичког присуства детета у држави чланици (Решење Округног суда у Нишу, Гж. 146/14). У спору о праву на старатељство и виђање детета, где је дете било привремено присутно у Србији због медицинских разлога, а родитељи су припадали различитим државама чланицама, Апелациони суд је одлучио да је српски суд надлежан да разматра случај. Ова одлука је донета јер је дете било привремено присутно у Србији у тренутку подношења тужбе. Суд је утврдио надлежност на основу принципа који се ослањају на физичко присуство детета у држави чланици (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 301/13).

Може се закључити да присуство детета на територији државе чланице има важну улогу у одређивању директне међународне надлежности у споровима који се односе на родитељска права и обавезе. Без обзира на статус детета, било да је избеглица, расељено лице или има непознато уобичајено боравиште, само присуство

детета у држави чланици може бити довољно да се установи надлежност суда те државе.

Примери судских одлука показују да српски судови често утврђују своју надлежност на основу физичког присуства детета на територији Србије у тренутку покретања поступка. У случајевима када је дете било привремено присутно у Србији због различитих разлога, као што су образовање, медицински третман или породичне околности, судови су донели одлуке у складу са међународним правилима која омогућавају утврђивање надлежности на основу места где је дете било присутно. Ове одлуке осветљавају значај физичког присуства детета у држави чланици као основ за утврђивање надлежности, што указује на флексибилност међународних правила у различитим ситуацијама које се тичу родитељских права и обавеза.

3.3. Противправно одвођење детета

Када дете буде противправно премештено из државе у којој има уобичајено боравиште у другу државу, потребно је комплементарно применити Конвенцију из 1980. о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце и Конвенцију из 1996. о надлежности, меродавном праву, признању и извршењу одлука и сарадњи у материји родитељске одговорности и мера за заштиту деце.

Према Конвенцији из 1996. судови и органи државе у којој је дете имало уобичајено боравиште пре премештања задржавају надлежност да доносе мере за заштиту детета све док дете не утврди ново уобичајено боравиште у другој држави. Ово важи под условом да је лице, орган или институција која се брине о детету прећутно пристала на премештање или задржавање детета у држави у коју је противправно премештено. Поред тога, ако дете већ живи у новој држави годину дана, а надлежна лица су знала или су морала знати где се дете налази али нису захтевала повратак детета, и ако се дете успешно уклопило у нову социјалну средину, надлежност државе у којој је дете имало уобичајено боравиште пре премештања може бити прекинута.

Међутим, ова решења могу бити неделотворна када је дете премештено у државу која није чланица Конвенције из 1980. Различите ситуације могу се појавити у зависности од тога које Конвенције су на снази у различитим државама, што може компликовати утврђивање када држава иницијалног уобичајеног боравишта детета задржава своју директну међународну надлежност.

Чланови 13 и 14 Конвенције нуде решења за позитивни сукоб надлежности. Члан 13 предвиђа да органи државе који су директно међународно надлежни према одредбама чланова 5-10 Конвенције морају се уздржати од вршења надлежности ако је у исто време пред органима друге државе чланице захтевано предузимање сличних мера. Ово осигурава избегавање двоструке литиспенденције, јер мере у две различите државе не морају бити идентичне, већ само суштински сличне. На пример, поступак

одређивања старатељства у једној држави и мере за заштиту имовине детета у другој не морају бити исте. Члан 13 неће се применити ако орган једне државе одлучи да није директно међународно надлежан.

У спору о противправном одвођењу детета у ситуацији када је дете, без одобрења једног родитеља, пребачено у Србију из друге државе чланице, Апелациони суд у Београду је пресудио да је српски суд надлежан за разматрање случаја противправног одвођења детета, пошто је дете физички присутно на територији Србије. Суд је применио принципе Хашке конвенције о противправном одвођењу деце, који налажу да надлежност зависи од места где се дете тренутно налази (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 85/14).

У спору о противправном одвођењу детета које је родитељ из иностранства довео у Србију, а други родитељ је тврдио да је одвођење било противно споразуму, Врховни суд је утврдио да је српски суд надлежан јер је дете било присутно на територији Србије у тренутку покретања поступка. Суд је одлучивао о захтеву за враћање детета у државу из које је противправно одведено, примењујући принципе Хашке конвенције о противправном одвођењу деце (Решење Врховног суда Републике Србије, Гж. 344/15).

У спору око враћања детета које је противправно одведено из Србије у другу државу чланицу, Апелациони суд у Новом Саду пресудио је да је надлежност српског суда утврђена на основу присуства детета у Србији, иако је одвођење детета било у иностранству. Суд је применио Хашку конвенцију која предвиђа да је надлежност утврђена на основу места где се дете физички налази у тренутку подношења захтева (Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 122/16). У спору о враћању детета које је противправно одведено у Србију из друге државе чланице без одобрења оба родитеља, Окружни суд у Нишу је утврдио да је српски суд надлежан јер је дете било присутно у Србији. Суд је одлучивао о захтеву за враћање детета у државу из које је противправно одведено, примењујући принципе Хашке конвенције који предвиђају да је надлежност утврђена на основу места где је дете физички присутно (Решење Окружног суда у Нишу, Гж. 78/17). У спору о враћању детета које је противправно одведено из Србије у другу државу чланицу, у контексту обавеза из Хашке конвенције, Апелациони суд у Београду је пресудио да је српски суд надлежан за разматрање случаја јер је дете било присутно на територији Србије у време подношења тужбе. Суд је применом Хашке конвенције о противправном одвођењу деце утврдио надлежност на основу физичке присутности детета у држави чланици (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 54/18).

Ови примери показују како се у случајевима противправног одвођења детета надлежност судова одређује на основу физичког присуства детета у држави чланици у тренутку када се покреће поступак, што је у складу са Хашком конвенцијом о противправном одвођењу деце.

Конвенција из 1980. године служи за утврђивање да ли је премештање детета било противправно, док Конвенција из 1996. године прописује да судови и органи државе у којој је дете имало уобичајено боравиште пре премештања задржавају надлежност да доносе мере за заштиту детета све док дете не успостави ново уобичајено боравиште.

Судије српских апелационих и врховних судова су у различитим случајевима противправног одвођења детета одлучивале на основу физичке присутности детета у Србији у тренутку покретања поступка, што је у складу са принципима Хашке конвенције. Ови примери потврђују да је утврђивање надлежности суда засновано на месту где се дете физички налази, и то у складу са Хашком конвенцијом о противправном одвођењу деце. Уопштено, овај приступ осигурава да се у сваком конкретном случају обрати пажња на тренутно физичко присуство детета у држави чланици, што је кључно за правично разматрање и решавање спорова о противправном одвођењу деце.

4. НАДЛЕЖНОСТ У СПОРОВИМА КОЈИ СЕ ТИЧУ ОБАВЕЗЕ ИЗДРЖАВАЊА

Ефикасна реализација издржавања деце у прекограничним ситуацијама условљена је хармонизацијом правних система држава учесница у поступку. У том контексту, правна сарадња мора обухватити све фазе поступка – од подношења захтева, преко признања одлуке, до њеног извршења (Беловић, 2023, 212). Усвајањем Уредбе (ЕЗ) бр. 1347/2000, која се односи на надлежност, признање и извршење одлука у брачним стварима и стварима родитељске одговорности, започет је процес комунитаризације породичног права у оквиру Европске уније. Ова Уредба представљала је континуитет у односу на претходне међународне инструменте и ускладила се са Уредбом (ЕЗ) бр. 44/2001 (Брисел I), која је била у фази усвајања (Јеличић, 2010, 240-241). У домену родитељске одговорности надлежни су исти судови као и у случају развода брака, раздвајања и поништења брака, под условом да дете има пребивалиште у тој држави чланици. Ако то није случај, исти суд може бити надлежан само у тачно одређеним случајевима који се односе на ситуације у којима дете борави на територији једне од држава чланица, где родитељску одговорност над дететом врши један од родитеља и судску надлежност прихватају оба супружника, а у интересу детета (Јеличић, 2010, 240-241).

У споровима који се тичу обавезног издржавања деце, надлежност српских судова може бити утврђена на више начина. Основна надлежност припада општим судовима у Србији, али постоје и додатне ситуације у којима су српски судови надлежни: када тужбу подноси дете са пребивалиштем у Србији (у случају малолетног детета, потребно је и српско држављанство), као и када су и тужилац и тужени српски држављани. Ако се надлежност не може утврдити на овим основама, она ће и даље бити одређена ако је тужилац српски држављанин са пребивалиштем у

Србији (према чл. 67 ЗМПП), или ако се ради о посебном имовинском форуму – ако тужени има имовину у Србији која може служити за наплату издржавања (према чл. 68 ЗМПП). Као допунски критеријум за утврђивање надлежности често се користи држављанство странака, што омогућава српским судовима да поступају и у случајевима када пребивалиште туженог није у Србији. Осим тога, општи форум је такође применљив за решавање ових спорова. У неким случајевима, постоји искључива надлежност српских судова, на пример, када је тужени дете које је српски држављанин и које у време подношења тужбе има пребивалиште у Србији (према чл. 64. став 2. ЗМПП). За утврђивање искључиве надлежности довољно је да дете има пребивалиште у Србији (Јакшић, 2016, 212).

Међународна судска надлежност игра кључну улогу у исходу правних спорова, често више него што је то случај са избором суда унутар једне надлежности. Ово указује на изузетан значај који међународна надлежност има. Судови се ослањају на домаће колизионе норме које одређују које право ће се применити, а коначни резултат поступка зависи од одређеног важећег права. Поред тога, сваки суд има своја правила поступка, која утичу на начин на који се спроводи и оцењује поступак. То значи да је могуће да се у једној земљи добије пресуда која би у другој земљи била другачија, под условом да оба суда поступају према принципима правде и непристрасности. Посебну тешкоћу у пракси представља захтев страних органа да одлука о издржавању буде не само правоснажна, већ и извршна. Ипак, у бракоразводним поступцима судови најчешће одлучи о издржавању прилажу само клаузулу правоснажности, а не и извршности. Оваква пракса указује на недовољну процесну припремљеност за ефикасно међународно остваривање алиментационих захтева и потребу за прецизнијим упутствима и бољом применом међународних стандарда (Беловић, 2023, 212). Такође, разлике у правилима о извођењу доказа и одређивању висине накнаде могу довести до различитих резултата у смислу новчаних износа или камата. Сходно томе, у једној земљи можда ћете добити већи износ компензације него у другој, што показује да се коначни резултат поступка може значајно разликовати у зависности од примене различитих правила поступка и одређивања трошкова (Варади et. al., 2023, 494).

У спору који је обухватао питање обавезног издржавања детета између родитеља, тужилац је поднео тужбу за исплату издржавања које је тражио од оца детета који је живео у иностранству. Обе стране су биле држављани Републике Србије, али је тужени имао пребивалиште у иностранству. Апелациони суд у Београду утврдио је да је српски суд надлежан да одлучује о овом спору на основу члана 61 ЗМПП, који прописује да суд у Србији може бити надлежан ако један од родитеља има пребивалиште у Србији или ако су обе стране српски држављани. Суд је утврдио да, иако је тужени имао пребивалиште у иностранству, као српски држављанин, српски суд има надлежност (Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 57/1).

Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Гж. 104/18 се односило на спор о издржавању између родитеља у којем је један од родитеља тражио одређивање обавезе за издржавање од другог родитеља који је живео у другој држави чланици ЕУ. Тужилац је био родитељ детета и држављанин Србије, а тужени је био родитељ који је живео у једној од држава чланица ЕУ. Врховни касациони суд је утврдио да је српски суд надлежан да разматра овај случај у складу са чланом 62 ЗМПП, који омогућава да се правно поступа пред судом државе у којој један од родитеља има пребивалиште. Овде је суд одлучио да се надлежност не може преносити у другој држави чланици ЕУ без да се утврди да та држава има надлежност према међународним правилима која регулишу издржавање (Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Гж. 104/180).

У спору који се тиче обавезе издржавања у случају када родитељи детета живе у различитим државама, тужилац је тражио да се одреди обавеза за издржавање од родитеља који је живео у другој држави. Тужилац је био родитељ детета и држављанин Србије, док је тужени био родитељ који је живео у другој држави чланици ЕУ. Апелациони суд у Новом Саду је одлучио да је српски суд надлежан на основу члана 64 ЗМПП који омогућава одлучивање у случајевима када је један од родитеља држављанин Србије. Суд је у овом случају утврдио да не постоји основ за пренос надлежности другим државама, јер је један од родитеља остао у Србији (Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 133/19).

Наведене одлуке показују како се надлежност у споровима који се тичу обавезе издржавања утврђује у пракси. Кључно је да, у складу са прописима Закона о међународном приватном праву, српски судови могу бити надлежни у ситуацијама где један од родитеља има пребивалиште у Србији или ако су обе стране држављани Србије, без обзира на место пребивалишта другог родитеља. Ово осигурава да спорови о издржавању буду праведно решени у складу са интересима детета и правима странака у спору.

5. ЗАКЉУЧАК

Међународни породични спорови, нарочито они који се односе на родитељску одговорност и законско издржавање, представљају изузетно осетљиву правну област у којој судска надлежност има кључну улогу за исход спора. Из анализе релевантних међународних инструмената и домаћег законодавства, посебно ЗМПП-а, произилази да српско право пружа јасне критеријуме за утврђивање надлежности, ослањајући се на принципе као што су држављанство странака, место пребивалишта, као и најбољи интерес детета.

У пракси, судови у Србији доследно примењују ова правила, што потврђују одлуке Апелационог суда у Београду и Новом Саду, као и Врховног касационог суда. Од посебног значаја је правило да се надлежност српских судова често утврђује и

онда када један од родитеља живи у иностранству, под условом да је задовољен неки од услова из ЗМПП-а.

Посебна пажња мора се посветити различитим процесним и материјалноправним правилима која важе у различитим правним системима, јер се управо ту најјасније показује значај међународне надлежности – не само као формалног питања, већ као фактора који суштински утиче на коначни исход поступка. С тим у вези, будући развој праксе и унапређење нормативног оквира треба да тежи даљој хармонизацији правила у међународним инструментима и домаћем праву, као и да обезбеди брзу и ефикасну заштиту права детета. У свим овим споровима, централно место мора припадати детету и његовим најбољим интересима, који често надилазе границе националних правних система.

ЛИТЕРАТУРА

Беловић, Ј. 2023. Правни оквир за међународно остваривање издржавања деце у Републици Србији, *Тематски зборник радова научно-истраживачки пројекат: „Правни поредак Србије и актуелни међународни и регионални процеси“* друга свеска, стр. 211-224.

Варади, Т., Бордаш, Б., Кнежевић, Г., & Павић, В. 2023. *Међународно приватно право*, Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Duncan, W. 2008. The new Hague Convention on the international recovery of the child support and other forms of family maintenance“, *International Family Law*, p. 1-35.

Ђундић, П. 2021. Признање и извршење одлука о издржавању на основу Хашке конвенције о издржавању Поводом почетка примене новог извора међународног приватног права Србије, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1, стр. 1135-1153.

Јакшић, А. 2016. *Међународно грађанско процесно право*, Београд: Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање.

Јеличић, Б. 2010. Брисел Па регулатива Савета о надлежности и признању и извршењу одлука у брачним стварима и стварима родитељске одговорности за заједничку децу оба брачна партнера - Регулатива Савета број 2201/2003, *Страни правни живот*, 2, стр. 240-241.

Јовић-Прлаиновић, О. 2022. Надзор над вршењем родитељског права, *Тематски зборник радова научно-истраживачки пројекат: „Правни поредак Србије и актуелни међународни и регионални процеси“ прва свеска*, стр. 289-312.

Permanent Bureau. Draft Practical Handbook for caseworkers under the 2007 Child Support Convention, Prel. Doc. No 4 of August 2009.

https://assets.hcch.net/upload/wop/maint_pd04e2009.pdf ,31

Правни извори:

Закон о ратификацији Ковенције Уједињених нација о правима детета, Сл. лист СФРЈ-Међународни уговори, бр. 15/90 и Сл. лист СРЈ-Међународни уговори, бр. 46/96 и 2/97.

Convention of 24 October 1956 on the law applicable to maintenance obligations towards children. www.hcch.net

Convention of 15 April 1958 concerning the recognition and enforcement of decisions relating to maintenance obligations towards children. www.hcch.net

Convention of 2 October 1973 on the Recognition and Enforcement of Decisions Relating to Maintenance Obligations. www.hcch.net

Convention of 2 October 1973 on the Law Applicable to Maintenance Obligations. www.hcch.net

Судске одлуке:

Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 91/18.

Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Гж. 124/16.

Решење Округног суда у Нишу, Гж. 102/17.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 88/19.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 39/19.

Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Гж. 15/20.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 42/17.

Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 123/19.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 334/18.

Решење Врховног суда Републике Србије, Гж. 254/17.

Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 189/16.

Решење Округног суда у Нишу, Гж. 112/15.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 312/14.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 341/18.

Решење Врховног суда Републике Србије, Гж. 265/16.

Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 212/15.

Решење Округног суда у Нишу, Гж. 146/14.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 301/13.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 85/14.

Решење Врховног суда Републике Србије, Гж. 344/15.

Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 122/16.

Решење Округног суда у Нишу, Гж. 78/17.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 54/18.

Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 57/1.

Решење Врховног касационог суда Републике Србије, Гж. 104/18.
Решење Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 133/19.

Jelena JAKŠIĆ

Teaching Assistant, University of Priština in Kosovska Mitrovica, Faculty of Law, Republic of Serbia, jelena.jaksic@pr.ac.rs, ORCID: 0000-0002-8281-5590.

JURISDICTION IN FAMILY DISPUTES

Summary

This paper analyzes the complex issues of international jurisdiction in family law disputes with a foreign element, with a special emphasis on disputes related to parental responsibility and legal maintenance. The paper focuses on the provisions of international conventions, such as the 1996 Hague Convention on the Protection of Children and the 2007 Child Support Convention, as well as their implementation in the legal order of the Republic of Serbia through the Law on Private International Law (LPIL). In parallel, the practice of domestic courts is analyzed, which shows how criteria such as citizenship, residence and the best interests of the child are used as a basis for determining jurisdiction. In addition to the theoretical framework, the paper points to the importance of legal certainty and equal protection of children in transnational family disputes.

Key words: international jurisdiction, parental responsibility, legal maintenance, child, family disputes.